

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sva prava pridržana. Dopuštenje za ponovno objavljivanje ovog sažetka dano je isključivo u svrhu uključivanja u HUDOC bazu podataka Suda.

© Office of the Agent of the Republic of Croatia before the European Court of Human Rights. All rights reserved. Permission to re-publish this summary has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Bureau de l'Agent de la République de Croatie devant la Cour européenne des droits de l'homme. Tous droits réservés. L'autorisation de republier ce résumé a été accordée dans le seul but de son inclusion dans la base de données HUDOC de la Cour.

EVANS protiv UJEDINJENOG KRALJEVSTVA

(članci 2., 8., 14.)

Presuda velikog vijeća od 10. travnja 2007. godine

ČINJENICE

Podnositeljica zahtjeva, Natallie Evans, 35-godišnja je britanska državljanka, rođena u listopadu 1971. godine te živi u Wiltshire (Ujedinjeno Kraljevstvo).

Dana 12. srpnja 2000. godine gđa Evans i njen partner J., rođen u studenom 1976. godine, započeli su liječenje neplodnosti u klinici Bath Assisted Conception Clinic. Dana 10. listopada 2000. godine, tijekom posjete klinici, gđi Evans je dijagnosticirano predkancerogeno stanje jajnika te joj je ponuđen jedan ciklus in vitro oplodnje (IVF) prije podvrgavanja postupku kirurškog odstranjivanja jajnika. Tijekom savjetovanja s liječnikom osobljem održanog toga dana, gđa Evans i J. obaviješteni su da oboje trebaju potpisati pristanak na liječenje te da u svakom trenutku prije implantacije embrija u maternicu podnositeljice zahtjeva svaki od njih može povući svoj pristanak, u skladu sa Zakonom o ljudskoj oplodnji i embriologiji iz 1990. godine (Human Fertilisation and Embriology Act 1990, „the 1990 Act“).

Gđa Evans razmatrala je mogućnost istraživanja alternativnih načina oplodnje njenih preostalih jajašca, kako bi se osigurala od mogućnosti prekida veze s J. J. koji ju je uvjeravao da do prekida neće doći.

Dana 12. studenog 2001. godine par je posjetio kliniku radi liječenja te je tom prilikom stvoreno šest embrija, koji su upućeni na čuvanje. Dana 26. studenog 2001. godine gđa Evans je podvrgnuta operaciji odstranjivanja jajnika. Rečeno joj je da je potrebno pričekati dvije godine za implantaciju embrija u maternicu.

U svibnju 2002. veza između podnositeljice zahtjeva i J. J. je završila te je J. J., u skladu sa Zakonom o ljudskoj oplodnji i embriologiji, obavijestio kliniku da povlači svoj pristanak u odnosu na mogućnost da gđa Evans ubuduće sama upotrijebi embrije, kao i na njihovo daljnje čuvanje.

Podnositeljica zahtjeva pokrenula je postupak pred Visokim sudom (the High Court) tražeći, među ostalim, izdavanje naloga J. J.-u prema kojem bi on morao dati svoj pristanak. Njen je zahtjev odbijen dana 1. listopada 2003. godine, nakon što je utvrđeno da je J. J. postupao u dobroj vjeri, odlučivši se na liječenje neplodnosti metodom in vitro na temelju pretpostavke o nastavku veze s gđom Evans. Dana 1. listopada 2004. Žalbeni sud (the Court of Appeal) je potvrdio presudu Visokog suda. Mogućnost žalbe je odbijena.

Dana 26. siječnja 2005. godine klinika je obavijestila podnositeljicu zahtjeva da ima pravnu obvezu uništiti embrije i da namjerava to učiniti dana 23. veljače 2005. godine.

Dana 27. veljače 2005. godine Europski sud za ljudska prava, kojem je gđa Evans podnijela zahtjev, zatražio je od Ujedinjenog Kraljevstva poduzimanje prikladnih mjera radi zaštite embrija od uništenja prije nego što Sud bude u mogućnosti ispitati slučaj, u skladu s Pravilom 39. (privremene mjere) Poslovnika Suda. Embriji nisu uništeni.

Podnositeljici zahtjeva, kojoj embriji predstavljaju jedinu šansu za trudnoću s djetetom s kojim bi bila genetski povezana, uspješno je izliječeno pred-kancerogeno stanje jajnika i time omogućen nastavak postupka implementacije embrija. Klinika je izrazila spremnost za nastavkom liječenja neplodnosti, pod uvjetom J. J.-ovog pristanka.

POSTUPAK I SASTAV SUDA

Zahtjev je podnesen Europskom sudu za ljudska prava dana 11. veljače 2005. godine. Rasprava pred vijećem o dopuštenosti i osnovanosti održana je u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu dana 27. rujna 2005. godine.

U presudi vijeća od 7. ožujka 2005. godine, Sud je jednoglasno zaključio da nije došlo do povrede članka 2. u odnosu embrije podnositeljice zahtjeva; s pet glasova naprema 2, da nije došlo do povrede članka 8. u odnosu na podnositeljicu zahtjeva; te, jednoglasno, da nije došlo do povrede članka 14. u odnosu na podnositeljicu zahtjeva.

Sud je također odlučio i nadalje zahtijevati od Ujedinjenog Kraljevstva postupanje prema Pravilu 39. dok presuda Suda ne postane konačnom ili do sljedeće naredbe.

Slučaj je upućen na odlučivanje velikom vijeću na zahtjev podnositeljice zahtjeva.

Presudu je donijelo veliko vijeće od 17 sudaca.

PRIGOVORI

Podnositeljica zahtjeva je prigovorila da je domaće pravo dopustilo njenom bivšem partneru da povuče svoj pristanak na čuvanje i upotrebu zajednički stvorenih embrija, na taj način joj onemogućavajući genetsko majčinstvo. Pritom se pozivala na članke 2., 8. i 14. Konvencije.

ODLUKA SUDA

Članak 2. Konvencije

Veliko vijeće je izrazilo shvaćanje da embriji koje su zajednički stvorili podnositeljica zahtjeva i J. J. nisu imali pravo na život u smislu članka 2. Konvencije te da stoga nije došlo do povrede članka 2., iz razloga koje je iznijelo vijeće.

Članak 8. Konvencije

Veliko vijeće je primijetilo da podnositeljica zahtjeva nije prigovorila da je na bilo koji način spriječena postati majkom u društvenom, pravnom, ili čak fizičkom smislu, budući da ne postoji takva odredba domaćeg prava ili takva praksa koja bi ju spriječila u posvajanju djeteta ili rađanju djeteta začetog in vitro iz doniranih gameta. Njen prigovor se odnosio na odredbe Zakona iz 1990. godine o davanju pristanka temeljem kojih je bila spriječena upotrijebiti embrije koje je stvorila zajedno s J. J.-om, i time, zbog konkretnih okolnosti slučaja, trajno spriječena u majčinstvu u odnosu na dijete s kojim bi bila genetski povezana. Veliko vijeće utvrdilo je da je takav (uži) prigovor podnositeljice zahtjeva, koji se odnosi na pravo poštivanja odluke o genetskom roditeljstvu, u dometu članka 8. Konvencije.

Središnja dvojba u predmetu odnosi se na sukob prava dvaju pojedinaca, podnositeljice zahtjeva i J. J.-a, utemeljenih u članku 8. Konvencije. Štoviše, ti su interesi međusobno isključivi, budući da bi u slučaju da je podnositeljici zahtjeva dopušteno upotrijebiti embrije J. J. bio prisiljen postati ocem, a u slučaju podupiranja J. J.-ovog odbijanja ili povlačenja pristanka, podnositeljici zahtjeva bi bila uskraćena mogućnost genetičkog roditeljstva. U teškim okolnostima slučaja, uz koje god rješenje pristale domaće vlasti, interesi jedne od stranaka nužno su u potpunosti neostvarivi.

Veliko vijeće je, poput vijeća, prihvatilo shvaćanje da predmet ne obuhvaća samo sukob između pojedinaca, već da sporno zakonodavstvo također služi brojnim širim, javnim interesima, podupirući, na primjer, načelo prvenstvene važnosti pristanka i promičući pravnu sigurnost i jasnoću pravnih odnosa.

Glavno je pitanje koje proizlazi iz predmeta jesu li u njemu primjenjene zakonske odredbe postigle pravičnu ravnotežu uključenih javnih i privatnih interesa. U tom pogledu, veliko vijeće je prihvatilo zaključak domaćih sudova da J. J. nikad nije pristao na mogućnost da podnositeljica zahtjeva samostalno upotrijebi zajednički stvorene embrije.

Pitanja obuhvaćena predmetom nedvojbeno su moralno i etički osjetljive prirode. K tome, ne postoji jedinstveni europski pristup problemu. U nekim je državama liječenje neplodnosti in vitro metodom regulirano zakonskim odredbama, dok je u drugima prepušteno medicinskoj praksi i smjernicama. Ujedinjeno Kraljevstvo dopušta čuvanje embrija te slobodno i učinkovito povlačenje pristanka obaju davatelja gameta sve do trenutka implantacije, kao i neke druge države, no postoje i drugačija pravila i praksa europskih država. Nije bilo moguće konstatirati postojanje suglasnosti u pogledu stadija u postupku IVF u kojem bi pristanak davatelja gameta postao neopoziv.

Podnositeljica zahtjeva je zbog svoje veće fizičke i emocionalne uključenosti u postupak IVF i neplodnosti koja je uslijedila, smatrala da bi njena prava temeljem članka 8. Konvencije trebala imati prednost pred pravima J. J.-a. Sud je utvrdio da o tom pitanju također ne postoji nikakav konsenzus.

Sud je nadalje primijetio da je činjenica novonastale tehničke mogućnosti čuvanja ljudskih embrija u zamrznutom stanju stvorila bitnu razliku između IVF i oplodnje putem seksualnog odnosa, to jest mogućnost proteka vremena između stvaranja embrija i njegove implanatacije u maternicu, što može biti značajno. Stoga je Sud smatrao legitimnim i poželjnim da države konstruiraju pravni okvir koji uzima u obzir mogućnost vremenskog odmaka. Veliko se vijeće složilo s vijećem da je relevantna činjenica da Zakon o ljudskoj oplodnji i embriologiji iz 1990. godine predstavlja vrhunac iznimno detaljnog ispitivanja društvenih, etičkih i pravnih implikacija razvoja na području ljudske oplodnje i embriologije te plod promišljanja, savjetovanja i raprava.

Svaka medicinska ustanova u UK koja provodi IVF bila je pod pravnom obavezom objasniti odredbe o pristanku osobama uključenim u postupak i pribaviti njihov pisani pristanak. Nesporno je da je klinika tako postupila u konkretnom slučaju i da su podnositeljica zahtjeva i J. potpisali formulare o pristanku propisane zakonom. Usprkos žurnosti donošenja odluke koju je nalogalo medicinsko stanje podnositeljice zahtjeva, i ekstremnom stresu pod kojim se uslijed toga našla, ona je u vrijeme davanja pristanka na oplodnju svih njenih preostalih jajašca J. J.-ovom spermom znala da su to posljednja njena jajašca, da će proteći određeno vrijeme prije završetka liječenja raka i time stvaranja mogućnosti implantacije embrija, te da J. J.-u stoji na raspolaganju pravna mogućnost povlačenja pristanka na implantaciju u svakom trenutku.

U pogledu ravnoteže sukobljenih interesa utemeljenih na članku 8. Konvencije u odnosu na IVF, veliko vijeće, kao i svi drugi sudovi koji su ispitali slučaj, izrazilo je svoje suosjećanje s podnositeljicom zahtjeva, koja je očito željela s njome genetski povezano dijete više od svega drugoga. Međutim, uzimajući u obzir gore navedene primjedbe, uključujući nepostojanje konsenzusa na europskoj razini u odnosu na problematiku slučaja, veliko vijeće nije smatralo da bi pravo podnositeljice zahtjeva na poštivanje njene odluke da postane roditeljem u genetskom smislu trebalo imati prednost pred pravom J. J.-a na poštivanje njegove odluke da nema genetski povezano dijete s podnositeljicom zahtjeva.

Podnositeljica zahtjeva je kritizirala domaće odredbe o pristanku zbog činjenice da nisu predviđene nikakve okolnosti u kojima bi se te odredbe mogle izuzeti iz primjene; Sud, s druge strane, nije bio shvaćanja da je apsolutni karakter mjerodavnih domaćih odredbi u pitanju sam po sebi nužno u neskladu sa člankom 8. Konvencije. Poštivanje ljudskog dostojanstva i slobodne volje, kao i želja da se osigura pravična ravnoteža između interesa stranaka postupka IVO, bili su podlogom odluci zakonodavca da ne predvidi iznimke od primjene odredaba o pristanku, kako bi se osiguralo da svaka osoba koja donira gamete u svrhu in vitro oplodnje može unaprijed znati da njen genetski materijal neće biti upotrijebljen bez njegovog ili njenog trajnog pristanka. Apsolutni karakter pravila također služi promicanju pravne sigurnosti i izbjegavanju problema arbitrarnosti i nekonzistentnosti. Prema shvaćanju Suda, ovi su opći interesi legitimni i u skladu sa člankom 8. Konvencije.

Veliko vijeće zaključilo je da u okolnostima nepostojanja europskog konsenzusa o tom pitanju i u svjetlu činjenice da su domaće zakonske odredbe bile jasne i stavljene na znanje podnositeljici zahtjeva te da su postigle pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih interesa, nije došlo do povrede članka 8. Konvencije.

Članak 14.

Veliko vijeće se složilo s vijećem i strankama da u ovom predmetu nije potrebno odlučivati o tome bi li podnositeljica zahtjeva mogla prigovoriti razlici u postupanju prema njoj i prema kojoj drugoj ženi u sličnoj situaciji, budući da su gore navedeni razlozi iz kojih je proizašao zaključak Velikog vijeća da nije došlo do povrede članka 8. Konvencije, također pružaju razumnu i objektivnu osnovu za zaključak da nije povrijeđen članak 14. Konvencije. Stoga nije došlo do povrede članka 14. Konvencije.

Izdvojena mišljenja sudaca Turmen, Tsatsa-Nikolovska, Spielmann i Ziemeles nalaze se u prilogu presudi.